

Rockspelande unga kvinnor – mediafenomen och feministisk praxis

MARIKA NORDSTRÖM är doktorand i musiketnologi vid institutionen för kultur och medier vid Umeå universitet. Hennes pågående avhandling handlar om unga kvinnliga amatörmusiker som är knutna till två satsningar, en förening och ett projekt, vars övergripande syfte är att förbättra villkoren för kvinnor inom populärmusikarenan.

Under en promenad på Söder i Stockholm fastnar min blick på en husvägg. Där hänger en stor reklamaffisch föreställande fyra unga personer som spelar rock tillsammans. Men det som gör att jag stannar upp är att det är fyra kvinnor som musicerar. Personerna är klädda i moderiktiga kläder, blekta jeans och toppar med vida båthalsar. De verkar ha roligt. Bilden gör ett starkt intryck på mig och jag lägger den på minnet. Det är en stor snabbmatskedja¹ som annonserar på detta sätt. Det är tydligt att det är en konstruerad och måhända romantiserad bild. Tre av fyra musiker har ett mer eller mindre uttalat leende på läpparna och gitarristen tittar rakt in i kameran. Under mitt avhandlingsarbete med unga rockspelande² kvinnor på amatörnivå har jag aldrig mött en liknande bild. Ett fokus på musicerandet resulterar oftast i mer koncentrerade ansiktsuttryck än vad denna reklam ger sken av. Men reklam är inte verklighet. Bilden är förmodligen tänkt att locka till sig en ung målgrupp genom att associera till en avslappnad, informell och modern livsstil som känns rätt i tiden. Men hur ska man tolka en dylik bild? Är det ett jämställdhetsbudskap som sänds ut? Eller bygger bilden på, eller bidrar till, en exotisering av unga kvinnor som spelar rock? I mina ögon framställs denna grupp i mediernas värld än så länge som det intressanta och annorlunda – det som ligger utanför det förväntade och normala. Och det i sig innebär både en begränsning och en möjlighet.

KVINNOR OCH ROCK SOM MEDIAFENOMEN

Det verkar just nu finnas en allmän fascination inför tjejer som spelar tillsammans i band. I reklamens värld

och inom modeindustrin syns spår av detta fenomen. De kvinnliga musiker som jag har intervjuat vittnar också om att det finns ett tydligt *intresse* för deras musicerande, eller mer korrekt: ett intresse för *dem* som kvinnliga musiker. Detta upplevs som något både positivt och negativt, eller tvetydigt. Förtjusningen över det här nya och avvikande avslöjar att kvinnliga rockmusiker än så länge är en minoritet.

Det första man kanske ska fråga sig är vad det egentligen innebär när det går mode i något, att ett tema aktualiseras på dylikt sätt. Är det ovanligt många unga kvinnor som spelar i band nu och är det därför som det uppmärksammas? Varför har industrin snappat upp detta fenomen? Upplever de att tjejer och rock är "rätt" just nu och att det därmed är något som går att tjäna pengar på genom att marknadsföra produkter och tjänster? Går detta fenomen måhända att se som ett resultat av 1990-talets feminismvåg, där unga kvinnor som spelar rock fungerar som en påtaglig symbol för en önskan om ett jämställt Sverige? Det kan samtidigt finnas en fara med ett sådant resonemang; att rocken som uttryck för maskulinitet uppvärderas i förhållande till kvinnligt dominerande musikgenrer, att den manliga normen förblir intakt och oproblematiserad. Varför är det eftersträvanvärt att unga tjejer börjar spela rock?³

Den skeva balans mellan könen som existerat inom rockkulturen sedan dess födelse⁴, problematiseras och ifrågasätts dock indirekt genom alternativa mediapresentationer, där rock framställs som något som tjejer sysslar med. Men på andra sätt är ändå rocknormen intakt. Det handlar till en stor majoritet om *vita* kvinnor.

Även i andra sammanhang åskådliggörs en fascination för kombinationen

(unga) kvinnor och rock. Inom dagens klädmode finns det ett mer eller mindre etablerat "rockmode". Till exempel säljer H&M postorder t-shirts för tjejer med en ritad gitarr i stiliserad form på bröstet. T-shirten tillhör Rocky-selektionen som har en speciellt ungdomlig design och riktar sig till den yngre generationen.⁵ I den relativt exklusiva damtidningen *Elle*⁶ kunde man under hösten 2003 ta del av ett åttasidigt reportage med titeln "mini, glam & rock'n'roll". Färgskalan domineras av rött och svart. Kortkorta kjolar, stora hängsmycken, färgade, heltäckande strumpbyxor och svart läder är några av huvudingredienserna i klädvalen. Under rubrikerna har namn som "rockparty", "scenvana" och "posörer". Omgivningen som presenteras på bilderna ger klara associationer till en scenmiljö. På en bild syns en dödskalle på väggen bakom fotomodellerna.⁷ Det finns inga musikinstrument på bilderna, däremot figurerar en kamera med på några ställen som en aktiv komponent, som för att belysa sambandet som finns mellan rock och en önskan att bli sedd. Presentationen visar unga kvinnor i tuffa poser. I mina ögon används begreppet "rock" här i sin utommusikaliska betydelse där ett slags rebelliskhet avspeglar sig i tuffa klädval och en allmänt kaxig attityd. Kroppsspråket och ansiktsuttrycken är överlag mer distanserade och okontrollerade än i många andra modereportage. Fotomodellerna grimaserar på flera av bilderna, som om intrycket som ska ges är att de faktiskt vågar bryta mot normen. Det är en i sammanhanget relativt okonventionell bild av kvinnlighet som presenteras.⁸

Även yngre målgrupper påverkas av fenomenet i och med att leksaksindustrin har snappat upp trenden. *Divine Divaz* är en serie dockor med olika teman. Det går

nu att köpa ett rockband med namnet "Diva Rock Band". De består av tre stycken dockor som ska föreställa unga tjejer. En spelar gitarr, en keyboard och den tredje trummor. De är alla moderiktigt klädda och dockorna har stora likheter med barbiedockan och hennes anletsdrag.

FEMINISTISK MUSIKALISK PRAKTIK – MOTSTÅND MOT MARGINALISERING

Kopplingen mellan rock och feminism får ett konkret uttryck genom att det bildas föreningar som vill göra det enklare för tjejer att börja spela populärmusik. Jag fokuserar min avhandling på två av dessa, *She's got the beat* som finns i Umeå och *Rockrebeller* i Uppsala¹⁰. Syftet med den är att undersöka unga tjejers musicerande i rockband ur ett kulturellt och genusteoretiskt perspektiv och bearbeta olika frågor kring identitet. Föreningarna ingår i ett nationellt nätverk som heter *Tuva*, där det går att hitta andra lokala satsningar av detta slag.

Möjligheten att stå på scen och låta omvärlden se vad man kan, verkar ha en allmänt jag-stärkande funktion. Merparten av dem som jag har intervjuat brinner för att spela inför andra människor, de vill dela med sig av sin musik utan några större krav på ekonomisk vinning. Vinsten är bland annat ett förbättrat självförtroende. Kanske är det något av detta som reklamen med kvinnor och rock vill associera till? Rock som ett slags frigörande verksamhet med en stor potential för unga tjejer.¹¹

Vad innebär det att vara med i ett "tjejband"? Jag använder citationstecken runt detta relativt vanliga ord eftersom det väcker starka känslor hos de som jag har

Föreningen She's got the beat är från Umeå. På bilden ser vi deras logotyp som används i olika sammanhang, till exempel vid den årliga festivalen.

intervjuat. Ordet fungerar som en ständig påminnelse om att de inte tillhör den gängse rockkulturen, utan står vid sidan av. Vad får det för konsekvenser att tillhöra denna marginaliserade kategori? Det finns en stor seriositet i synen på det egna musicerandet. Många lägger ner tid och pengar på att spela in en demo som fungerar som ett viktigt redskap för att sprida gruppens musik och därigenom få spelningar.

I likhet med ovan nämnda exempel från diverse medier, verkar det finnas ett påtagligt intresse för konceptet "tjejband" hos de som arrangerar populärmusikevenemang i dagens Sverige. Unga kvinnor som spelar rock väcker uppenbarligen någon slags positiv genklang hos ansvariga inom musikbranschen. Men vad baserar sig detta på? Och hur långt sträcker sig detta intresse egentligen? Är det en jämställdhetssträvan, eller handlar det om att göra vissa eftergifter? Det finns problem med denna ofrivilliga marginali-

sering, som kan vara ett resultat av ett slags välvilja men som ändå tydligt visar på kvinnors minoritetsstatus inom populärmusikarenan. Förekomsten och användningen av begreppet "tjejband" innebär i praktiken att fokus läggs på könet och inte på musiken. Att få en spelning för att man är ung kvinna och inte på grund av sin musik upplevs som mer eller mindre kränkande och diskriminerande.

Oavsett om det beror på att "tjejband" är ett modedefenomen eller om det ligger en seriös jämställdhetstanke bakom ett sådant könsbaserat urval, ett slags kvotering, löser det ej alla problem. Det skapar stora krav på den enskilde musikern på att prestera mycket bra.

Sara: Asså ibland, på nån spelning har dom inte ens hört oss utan bara för att vi är tjejer så tar dom med oss, å *det* är ju jättetråkigt. Å sen...

Bilden från 2002 visar människor som dansar under en spelning med bandet My left one i Lublin, Polen. Bandet är med i föreningen She's Got the Beat. Foto: Michael Norén.

Det är ju, det känns ju som jobbigt ibland också att måsta representera kvinnor, asså att måsta representera ett kön när man står på scen, därför att... Ja för då tycker jag också att man kan så här känna att det skulle kännas *bra* också, fast då skulle jag vilja va så himla mycket *bättre* för att kunna bevisa nåt. Men nu känns det så här, jamen *så* bra är jag ju *inte* å då kanske jag bara bekräftar det dom redan tror, att tjejer är inte så bra på att spela mitt instrument. (...) ¹²

Kvotering och kompetens är två ord som ofta nämns i samma sammanhang. Det känns som en tämligen klassisk situation som många av dem hamnar i; de blir ibland inkvoterade i detta mansdominerade och viktiga samhällsområde, men priset är att deras kompetens ifrågasätts. Att som kvinnliga musiker bli utvald som grupp framför många andra manliga kan bli ett problem i sig. Konkurrensen om spelningstillfällen är stor. Föreställningen om att kvinnliga rockensembler blir utvalda just på grund av sitt kön och ej för att de är bra musiker, reproduceras om och om igen.

Det *kan* dock i vissa sammanhang upplevas som något positivt att konstllhörigheten fokuseras av andra. Det beror på vilket sätt denna benämning används och på situationen. En ung kvinna förklarade att det konstruktiva med att hon ibland blir utnämnd av andra som "kvinnlig musiker", är att hon i den rollen har stor möjlighet att uppmuntra yngre tjejer, få dem att prova på att spela rock. En röd tråd i de intervjuades berättelser är nämligen en stark önskan att de hade fått tillgång till rocken tidigare. Brist på kunskap ses som ett viktigt hinder och något som har försenat ens utveckling som musiker. Detta är *en* förklaring till varför många brinner för att hjälpa yngre tjejer.

Vetskapen om att kvinnors marginalisering och underordning inom musikens värld bara är *ett* exempel, verkar stärka

den feministiska övertygelsen. Vägen till ett eget musicerande bottnar ofta i ett stort musikintresse i kombination med en mer eller mindre uttalad feministisk övertygelse. För många går det egna feministiska uppvaknandet hand i hand med idén att själv göra musik, något som avspeglar sig i vikten av förebilder. Konstllhörigheten har betydelse här. Det är ofta lättare att identifiera sig med en kvinnlig rockmusiker. Därför går det kanske att säga att mediabilder som visar på kombinationen rock och unga tjejer har en frigörande potential inneboende i sig som på sikt kan leda till förändringar.

I intervjuerna blir det tydligt att ett intresse för informanternas musicerande också finns hos omgivningen – framför allt andra tjejer – som tycker att det är jättekul att de spelar rock. Eva minns en grupp tjejer på gymnasiet: "Det var nästan som om dom va lite stolta över oss också. (...)". Detta är en viktig drivkraft, inte minst eftersom inte alla är lika positiva och tillmötesgående. Många har i sitt musicerande stött på olika slags motstånd som antingen har fungerat som käppar i hjulet eller drivit personen framåt. Deras berättelser beskriver allt från otrevliga musikaffärsbiträden till nedvärderande ljudtekniker.

Föreningarna och projekten kan ses som ett slags motvikt till den gängse amatörscenen; en form av alternativ offentlighet som har utvecklats för att den vanliga musikkulturen upplevs vara svårtillgänglig för tjejer. Verksamheten i föreningen *She's Got the Beat* handlar om allt från att ge kurser i ljudteknik och tillhandahålla replokal, till att allmänt stötta unga kvinnor och försöka forma en opinion som ska verka till fördel för tjejer som vill spela rock och pop. Föreningens verksamhet har fått ett relativt stort mediautrymme i

lokaltidningen. I tidningarna blir det möjligt att artikulera och synliggöra denna värld. Detta gäller även i viss mån *Rockrebeller* i Uppsala. Till exempel kan man i januari 2004 i *Uppsala Nya Tidnings* bilaga Nöje fredag¹³, läsa om ordföranden Maya Lourenco som förklarar varför så få tjejer spelar rock. Samtidigt gör hon reklam för *Rockrebellers* första samlings-skiva.

Överlag får föreningarna mycket positiv uppmärksamhet och det är nog svårt att underskatta vilken betydelse de kan ha för den enskilda individen. Den tidigare projektledaren för *Rockrebeller*, Anna Pettersson, beskriver med inlevelse det bemötande hon och hennes arbete har fått, dels av de unga kvinnor som är med i projektet för att lära sig spela rock, men även av andra:

Jag får ju *jättemycket* bekräftelse av dom hela tiden, å de är ju *jätteroligt* asså. Dom säger ju hela tiden 'Åh Anna, utan dej...'. Ibland får jag ju liksom ta tag i mej själv så att jag inte så här går ut i nån slags hybris å börjar måla en gloria över huvet på mej själv hela tiden liksom. (...) Jaja men det är så här att om jag berättar om mitt jobb för andra människor så säger dom 'gud va bra, gud va... , Gud vad du är bra som gör det här! Det är så *himla* viktigt å du gör så *himla mycket*'. (...) Så man får otroligt mycket *bekräftelse* i det här jobbet (skrattar lätt) och det är *jätteroligt*!

Men ibland stöter de på negativ kritik och premisserna för verksamheten diskuteras. De som är aktiva och drivande i föreningarna är alla i viss mån insatta i feministisk grundteori och är medvetna om den feministiska paradoxen; att risken finns att de med dessa satsningar, trots all sin välvilja, ytterligare förstärker könsskillnaderna. Varför fokusera på konstllhörigheten när de ej vill att den ska vara avgörande? När denna fråga har dykt upp resulterar den

ofta i en motfråga – vilka är alternativen? Anna Pettersson säger följande om den kritik som ibland dyker upp i denna fråga och menar att det handlar om en strategi:

Samtidigt så *fungerar* det ju inte så *praktiskt*, politiskt i ett arbete. Man måste ju *börja* nånsans. Å just nu så handlar det om att få tjejer att *börja spela musik* liksom! Man kan inte, man kan inte ha skygglappar på sej å säga att 'jamen tjejer kan spela på samma sätt som killarna' när dom inte *kan* det å så sen säga att det är ju jämställt för att vi har inga såna projekt. Då konserverar det. (...)

Att benämna en grupp på grundval av konstllhörighet, för att förbättra sakernas tillstånd, är ett tillvägagångssätt som de här två föreningarna använder. Om en sådan strategi upplevs vara rätt eller fel, verkar hänga mycket på *vem* som tar sig rätten att kategorisera och definiera och i vilket syfte.¹⁴ Deras egen organisering verkar i sig väcka omvärldens intresse. Och i mediernas bilder och texter visas en alternativ verklighet upp, där tjejer får möjlighet att traktera vilket musikinstrument de vill – i detta fall rockmusikens. Jämställdhetsfrågor och feminism har blivit vardagsmat i det allmänna medvetandet. Mediernas fokus på kvinnor och rock är kanske ett tecken i tiden på att något håller på att ske i jämställdhetens namn, även på populärmusikens arena. Kombinationen ung kvinna och elgitarr känns rätt i tiden. Men genom att konstllhörigheten ständigt fokuseras, hamnar situationen på ett gungfly. Kanske finns risken att denna grupp framställs som en intressant kuriositet på musikens arena, en tillfällig modefluga. Och blir musikerna verkligen tagna på allvar?

Bilden av rocken, som ofta utmålas som en maskulinitetens bastion, utmanas av dessa unga musicerande tjejer. Stereotypa

könsroller och bristande jämställdhet aktualiseras både genom estetiska och politiska/ideologiska val. För de inblandade får denna verksamhet ofta en livs-omvälvande betydelse. De får tillgång till en mycket attraktiv värld som de tidigare upplevt sig vara utestängda från och som vissa inte ens vågat drömma om. Den ultimata drömmen för de flesta är dock att det en dag inte ska behövas föreningar av det här slaget.

NOTER

- ¹ McDonaldsreklam i affischform. Bilden av rockbandet satt uppe vecka 40, 2003 (första veckan i oktober) i 76 orter i Sverige från Luleå i norr till Trelleborg söder. (Enligt information från Jenny Ferngren på Svenska McDonald's, jenny.ferngren@mcdonalds.se.)
- ² Det finns många definitioner av rock och den jag använder här är medvetet bred och fungerar som ett samlingsbegrepp för en mängd olika subgenrer inom rockkulturen, t.ex. punk och hårdrock. Gemensamt för informanterna är att de ingår i ensembler där elgitarr, basgitarr, trummor och sång är viktiga musikaliska ingredienser.
- ³ Rockens exklusiva särställning, framförallt när den av diverse musikyckare polariseras mot den i deras tycke fabricerade och falska popmusiken, reproduceras och gör den eftersträvansvärd av många. Kvinnor dominerar i högre grad hos diverse subgenrer inom popen. Se t.ex. Simon Frith (1996) som vidare resonerar kring värdeomdömen och genrer.
- ⁴ För en fördjupad diskussion kring detta se t.ex. Mavis Bayton (1998) samt Sheila Whiteley (red.) (1997).
- ⁵ H&M katalog, hösten och vintern 2003 s. 84–45.
- ⁶ *Elle* nr 9 2003, s. 165.
- ⁷ *Elle* nr 9 2003, s. 169.
- ⁸ En etablerad syn på pop och rock är att de som kulturella fenomen tillhandahåller alternativ till de konventionella könsrollerna. Artister som David Bowie och Annie Lennox är bara

två av många exempel på artister som har utmanat stereotypa föreställningar om maskulinitet och kvinnlighet. Se till exempel Whiteley (1997) samt Simon Reynolds och Joy Press (1995) för diskussioner kring populärmusik och könsidentitet.

- ⁹ Information hämtad ur Coop Forums broschyr "Julkul" som släpptes under december 2003.
- ¹⁰ Rockrebeller var först ett finanserat projekt som löpte under cirka två år, 2002–2003. Därefter beslöt de som var aktiva i projektet att fortsätta Rockrebeller genom att starta en förening. I början av februari 2004 finns föreningen i praktiken, men ej formellt, eftersom föreningen ej ännu fått sitt organisationsnummer.
- ¹¹ Synen på rock som ett kulturellt fenomen som vill utmana förlegade och konservativa livsstilar hos framförallt samhällets äldre generationer, är både gammal och väletablerad. Rebelliskhet och ett självvalt utanförskap har dock ej varit lika socialt accepterat hos flickor som hos pojkar. Forskning visar på att tjejer måste, så att säga, bli rebeller i dubbel bemärkelse. För resonemang kring detta, se t.ex. Bayton (1998).
- ¹² Citatet är lätt redigerat för att anonymisera informanten, men utan att det huvudsakliga innehållet har förändrats.
- ¹³ *Uppsala Nya Tidning* Nöje Fredag, 2004-01-30.
- ¹⁴ För en mer utförlig redogörelse av detta fenomen läs antologin *Bestämma, benämna, be-tvivla. Kulturvetenskapliga perspektiv på kön, sexualitet och politik* av Britta Lundgren & Lena Martinsson (red.), 2001, som ur olika perspektiv behandlar sambanden mellan kön, makt och politik.

KÄLLFÖRTECKNING

Litteratur

- Bayton, Mavis, 1998. *FrockRock. Women Performing Popular Music*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Frith, Simon, 1996. *Performing Rites. Evaluating Popular Music*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Lundgren, Britta & Martinsson, Lena (red.), 2001. *Kulturvetenskapliga perspektiv på kön, sexualitet och politik*. Lund: Studentlitteratur.
- Reynolds, Simon & Press, Joy, 1995. *The Sex Re-*

volts Gender, Rebellion and Rock 'n' Roll. London and New York: Serpent's Tail.
Whiteley, Sheila (ed.), 1997. *Sexing the Groove. Popular music and gender*. New York: Routledge.

Intervjuer

2 intervjuer, en utförd 2002 och den andra 2003.

SUMMARY

*"Young women who play rock
– media phenomenon and feminist praxis"*

Why is there at present a specific interest in young women who play rock music?

Since rock has been a male dominated arena, is

the combination of rock and women a symbol for a step forward to (greater) gender equality? Or is this interest based on the fact that women who play rock are a marginalized, although growing, group in our society? I analyse this phenomenon by looking at media presentations such as commercials as well as my own interviews. My thesis focuses on young, female musicians who are active on the amateur popular music arena in Sweden today. Furthermore, they are all connected to two associations, whose main purpose is to make it easier for young women who want to enter the popular music arena. This entails that questions of feminism are important. There is a specific focus on the women as female musicians, which also manifests itself in concepts such as "girl bands/girl groups", which often tend to marginalize them and raise the issue of their competence.